

бібліографічного репертуару // Наук. пр. НБУВ. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 341–354; *Лиханова, І., Гоїнець, В.* Бібліографічний покажчик «Книга в Україні. 1861–1917»: Методичні аспекти створення // Наук. пр. НБУВ України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – Вип. 19. – С. 372–380; *Лиханова, І. Г.* Бібліографічний покажчик «Книга в Україні. 1861–1917», як складова Українського бібліографічного репертуару // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2007. – № 11. – С. 214–225.

²⁰ *Лиханова, І. Г.* Розвиток концепції національної бібліографії України у ХХ столітті : автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2005. – 20 с.

УДК 929:75(477)Лящук Т. А.+766:027.54(477)

Людмила Гутник,

мол. наук. співробітник НБУВ

КІНОПЛАКАТ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА Т. А. ЛЯЩУКА (за матеріалами зібрання НБУВ)

У статті на матеріалах зібрання НБУВ розкрито діяльність українського художника Тимофія Андрійовича Лящука у жанрі кіноплаката. Зокрема зазначено, що він є майстром широкого творчого діапазону, при цьому найважливішою частиною його художнього доробку є політичні та рекламні плакати. Наголошено, що саме активні пошуки власного творчого стилю, висока громадянська позиція та професійна майстерність, сміливі звернення до скарбниці народного мистецтва, яскрава виразність, глибина образів дають право вважати Тимофія Андрійовича Лящука одним із провідних майстрів плакатної графіки, які не лише стояли біля витоків мистецтва українського плаката, а й, власне, творили його історію.

Ключові слова: кіноплакат, рекламний плакат, жанр плакатної графіки, мистецтво плаката.

Вже понад 55 років працює на мистецькій ниві відомий український графік та живописець, Заслужений діяч мистецтв України (1969) Тимофій Андрійович Лящук. Народився митець 24 березня 1929 р. на Полтавщині, у с. Оболонь. Початкову художню освіту здобув у Київській художній школі ім. Т. Г. Шевченка, яку закінчив 1951 р. (педагоги – Євген Волобуєв, Олена Яблонська). У 1951–1957 рр. навчався у Київському державному художньому інституті (майстерня професора Василя Касіяна). З 1959 по 1972 рік був головним редактором «Агітплаката» СХ УРСР. 30 років свого життя Т. Лящук поєднував творчу роботу з педагогічною діяльністю – з 1964 р. викладав у Київському державному художньому інституті (КДХІ) фахові дисципліни та був керівником майстерні плакатного мистецтва.

З 1957 р. Т. А. Лящук бере участь майже в усіх республіканських і всесоюзних виставках, а з 1959 р. його роботи експонуються в Італії, Болгарії, Польщі, Румунії, КНДР. Нині твори відомого майстра зберігаються у Національному художньому музеї України (Київ), Краматорському, Донецькому, Запорізькому, Одеському, Харківському, Севастопольському художніх музеях, Львівському музеї українського мистецтва, Керченському історико-археологічному музеї, Криворізькому історико-

краєзнавчому музеї, Музеї історії Корсунь-Шевченківської битви, Феодосійській картинній галереї ім. І. К. Айвазовського; краєзнавчих музеях Полтави, Черкас, Лубен, Кременця, Кіровограда, Запоріжжя, Вінниці а також у Музеї плаката у Вілянупі (Варшава), Окружній художній галереї (Болгарія, Відін) [21, с. 58–61]. Великі колекції робіт майстра є окрасою приватних зібрань Б. Фесюка, Ю. Сердюка, Д. Павличка, В. Женченка, К. Котенка [20].

Тимофій Лящук є автором ряду статей, в яких відбилися погляди художника-плакатиста на ключові проблеми і завдання розвитку українського плаката. У публікації «Деякі проблеми розвитку сучасного українського плаката» [11] він порушує, зокрема, також і питання недостатнього дослідження та висвітлення цієї теми у вітчизняному мистецтвознавстві. Як зазначає Лящук, «Мистецтвознавцеві, який захоче написати солідне дослідження про плакат, практично немає де познайомитися з доробком цього жанру... жоден музей, жодна інституція (принаймні в Києві) не збирає, не досліджує й не експонує плакатів. На художніх виставках трапляються невеликі відділи плаката, які майже завжди не відповідають дійсному станові речей. ...належної уваги, на яку заслуговує цей жанр, йому не приділено ще й досі...» [11, с. 3]. Автор виокремлює також питання актуальності теми, як однієї з нерозроблених теоретичних проблем сучасного українського плаката, зокрема він вважає, «що без належного художнього відображення факту, без образного узагальнення, звернення до символічного трактування події – цих специфічних рис сучасного плаката ми не досягнемо бажаного. Справжній плакат, позначений високою майстерністю, може навіть «продовжити» актуальність події, збуджуючи увагу і свідомість глядача гострою знахідкою, несподіваним ракурсом у трактуванні теми, примусить його знову пережити все на більш високих емоційних нотах» [11, с. 3]. Разом з тим, у світлі погляду на стан сучасного плаката в Україні через призму найкращих досягнень цього виду графічного мистецтва у світі, Т. Лящук ставить проблему професійної майстерності. Слабкий рівень виконання плакатів, незважаючи на талановитість художників, він пояснює тим, «що нам бракує власної традиції, школи, бракує високого професіоналізму – це виявляється особливо наочно в невмінні впоратися з площиною, у відсутності смаку в доборі шрифтів, у невмінні оперувати ними» [11, с. 4]. Окрім вищезазначених проблем, Лящук розглядає питання високої художньої якості створення плакатів, так як «методи редагування і проходження плаката від майстерні митця через редакцію, художню раду, керівництво видавництва, поліграфічні підприємства до глядача настільки не відповідають нашім

вимогам, що не дають ніякої гарантії щодо художньої якості» [11, с. 4].

Продовженням висловлених думок стосовно проблем розвитку українського плаката стала публікація Т. Лящука «Про стан сучасного плакатного мистецтва», в якій він проводить ґрунтовний аналіз стану сучасного плакатного мистецтва, не лише вказуючи на його позитиви і недоліки, а й надаючи фахові поради колегам. Автор також говорить про значний досвід, нагромаджений українським плакатом на нинішньому етапі розвитку та мільйонну аудиторію, на яку він чинить вплив [13].

Окремим завданням статті «Майбутнє плаката в надійних руках» є вибірковий розгляд творчості молодих художників, які лише починають працювати у галузі плакатного мистецтва (В. Вітер, М. Попинов, Р. Кириченко). Автор констатує, «що таланти в плакаті є, здібна молодь цікавиться ним, обираючи його собі за основний фах. Треба лише вміло і тактовно керувати цим процесом, заохочувати молодих митців, скеровувати їхню творчість на цій плідній і щедрій ниві» [12, с. 21].

Питання експонування плаката на художніх виставках також неодноразово порушувалося у публікаціях Лящука. У його нотатках з Республіканської художньої виставки, присвяченої 40-річчю Великої Перемоги, ми дізнаємося про те, що чи не вперше за довгі роки на ній немає ретроспекції. Автор не лише вирізняє найбільш вдалі роботи плакатистів, а й іноді досить критично висловлюється про окремі зразки, відверто говорячи про недоліки, які відчутно знижують рівень українського плаката. Тут, зокрема, Т. Лящук наголосив на необхідності посилення творчої активності митців, які повинні прагнути заявити про себе на кожній художній виставці новими високохудожніми плакатами: «Митець повинен виступати зі своєю власною роботою, а не тією, яка пройшла горнило редакторської обробки та сито художніх рад видавництва» [14].

Майстер широкого творчого діапазону, Тимофій Лящук працював у галузі станкової графіки, акварельного і монументального живопису, але найважливішою частиною його мистецького доробку є політичні та рекламні плакати. Він є одним з провідних художників, які не лише стояли біля витоків мистецтва українського плаката, а й, власне, творили його історію.

Як відомо, 1994 р. майстерню плакатного мистецтва КДХІ було ліквідовано. У короткій оповіді про себе Тимофій Андрійович писав: «У 1994 році перервав тридцятирічну викладацьку кар'єру завдяки «мудрим керманічам», які ліквідували майстерню плаката. Це мене звільнило не тільки від професорської зарплати, але й від перевитрати нервової енергії. Звільнена енергія додала наснаги до творчості, що дало змогу напрацювати

близько 20 персональних виставок» [19, с. 5]. Від того часу художник присвятив себе виключно техніці олійного живопису, в якій працює і нині. Про активну діяльність митця сьогодні у цій галузі свідчать його персональні виставки, зокрема, у галереї «Мистець» (1999), Палаці мистецтв «Український дім» (2000), музеї-майстерні фонду І. П. Кавалерідзе (2001), галереї «Університет» (2003), Музеї гетьманства (2007, 2009).

Творчість Тимофія Лящука завжди привертала увагу художніх критиків і дослідників історії українського мистецтва. Вона знайшла висвітлення у монографії Л. Владича [2], багаточисленних каталогах мистецьких виставок, окремих статтях В. Цельтнера [23; 24], В. Павлова [15], А. Попова [16], О. Журавля [5; 6], С. Кілессо [9; 10], І. Диченко [3]. Ці публікації здебільшого відкривають нам Лящука – майстра політичного плаката, а також знайомлять з його досягненнями у галузях пейзажа, портрета і натюрморту. Проте, така важлива ланка діяльності митця, як кіноплакат, представлена лише побіжно та епізодично. За каталогами художніх виставок та газетними публікаціями простежуємо, що поряд з політичними плакатами Т. Лящук експонував також і кіноплакати. Зокрема, на Республіканській художній виставці «Український плакат» 1970 р. було експоновано п'ять друкарських відбитків кіноплакатів роботи Т. А. Лящука за 1963–1968 рр. [17]. Ще три друкарські відбитки були представлені на Другій республіканській виставці плаката 1978 р. [4]. «Серед тематичного розмаїття експонованих творів гостротою й пристрасною публіцистичністю привертає особливу увагу плакат одного з провідних майстрів цього жанру Т. Лящука до фільму «Кентаври»» – такі відгуки знаходимо у публікації Ю. Іванченка про Республіканську виставку кіноплаката, яка проходила 1980 р. у Києві [7]. На 4-й Республіканській виставці плаката 1978 р. були експоновані оригінальні роботи художника – кіноплакати «Тарас Бульба» (1981, темпера) та «Втрачена грамота» (1983, темпера) [25].

Робота Т. А. Лящука у кіноплакаті була досить плідною, і, як зазначав сам митець, вона для нього, як і для більшості художників, стала своєрідною «віддушиною». Окрім того, як писав відомий дослідник творчості майстрів вітчизняного плаката Л. Владич, «Лящук один з тих, кому завдячуємо піднесенням, яке після тривалого застою переживає останнім часом на Україні цей важливий жанровий різновид плакатного мистецтва» [2, с. 141].

На превеликий жаль, кіноплакат, як художній твір графічного мистецтва, фактично припинив своє існування ще на початку 90-х років ХХ ст. Занепад плаката ще й раніше пророкували у зв'язку з неспроможністю конкурувати із засобами масової інформації (радіо, телебачення, газети). Але у 60–80-х рр., завдяки належному високохудожньому рівню, образному узагальненню,

символічному втіленню суспільно важливих проблем специфічними засобами плакату, цей вид мистецтва був не лише конкурентоздатним, а й набув бурхливого розвитку.

Вже нині можемо констатувати важливу роль, яку відіграють історико-культурні фонди, зосереджені у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, де протягом багатьох десятиріч збираються, систематизуються і зберігаються різноманітні види документів з усіх галузей знань. Серед інших зібрань НБУВ потужний науково-дослідницький ресурс становить аркушевий фонд українського тиражного плаката ХХ ст. Окремим масивом у цьому фонді виділено зібрання українського кіноплаката 20–90-х рр. Воно є найповнішим в Україні, оскільки з 1960-х рр. Бібліотека отримувала обов'язковий примірник друку. Це дозволяє дослідити кіноплакат у будь-якому аспекті відображеної на ньому інформації за конкретний історичний відрізок часу.

Розглядаючи мистецтвознавчий аспект дослідження кіноплаката як один з напрямків вивчення інформаційного потенціалу українського кіноплаката, зокрема досліджуючи діяльність майстрів вітчизняної графіки у жанрі плакатного мистецтва, хотілося б знову ж таки звернути увагу на творчий доробок Тимофія Лящука. У зібранні тиражного кіноплаката НБУВ зберігається 63 аркуші, виконані митцем у 1963–1981 рр. Як відомо, всього за період 1961–1983 рр. художником було виконано 67 аркушів [21, с. 53–57; 22, с. 19–29].

Кожен аркуш митця – це не просто реклама кінотвору, художній твір графічного мистецтва, а в першу чергу – засіб розкриття його світогляду, його уподобань, рівня його культури. ««Прагнув малювати те, що подобається і що люблю», – говорив сам Тиміш Лящук. А любить він усе прекрасне, що сповнене гармонії і грації, стверджуючи тим самим думку І. Канта, що лише прекрасне є символом морального добра. Саме така світоглядна позиція стала формулою його успіху та творчого довголіття» [26, с. 4].

Оглядаючи зібрання плакатів Т. А. Лящука, ми маємо можливість не лише відчувати позицію майстра щодо рекламованого твору та виконавців головних ролей, а й побачити ставлення художника до кіно взагалі. Саме у кіноплакаті він втілює тематику, яка піднімається і висвітлюється у сучасному йому кіномистецтві – любов і ненависть, боротьба класового суспільстві і побудова нового життя, сімейні стосунки тощо.

Кіноплакати Т. А. Лящука свідчать про надзвичайно широке, багате і розмаїте світобачення майстра, про його любов до історії, культури, літератури і не лише вітчизняної, а й зарубіжної.

Доробок плакатів майстра до кінофільмів умовно можна поділити на

дві частини: плакати до художніх фільмів різноманітних жанрів та кінокомедій. Досить поширеною у кіномистецтві 60–70-х рр. стала екранізація літературних творів. Переглядаючи плакати, ми можемо простежити, як засобами плакатного мистецтва відбувається розкриття змісту та ідейно-тематичного спрямування фільмів, що, в свою чергу, говорить про розуміння та сприйняття класичної або ж сучасної літератури художником.

«Художник кохається в давньоукраїнському і сучасному мистецтві, захоплюється літературою, і може, в цьому криється секрет успіху, бо творити справжнє мистецтво можна тільки на основі глибокого знання культури свого народу» [9]. Як приклад, серед плакатів Т. Лящука вирізняємо два аркуші, виконані до художнього фільму «Вечір на Івана Купала» – фольклорно-етнографічної феєрії, створеної 1968 р. на Київській кіностудії художніх фільмів за мотивами оповідань М. В. Гоголя та українських народних казок (авт. сцен. і реж. Ю. Ілленко). Обидва аркуші є образними і стилістичними паралелями до фільму і вдало доповнюють один одного. В одному плакаті перед нами – образ головної героїні, яка є у той же час і уособленням образу тогочасної України; в іншому – у центрі оригінальної орнаментальної композиції у стилі народного мистецтва вміщено стилізований портрет головного героя. В аркуші до кінофільму за п'єсою І. Котляревського «**Наталка-Полтавка**» (1936 р., «Українфільм»; сцен. і пост. І. Кавалерідзе; перемонтаж студії ім. О. П. Довженка, 1969 р.) художник вводить у національне вбрання головної героїні мотиви народних вишивок. Стрічки, намисто, коромисло з відром – все це спрямоване на відображення тогочасного побуту українців. Саме в 60-х рр. основними виражальними творчими засобами художника стали стилізація, площинність, чітко виражена яскрава декоративність.

1971 р. на Кіностудії ім. О. Довженка за постановкою Леоніда Осики було здійснено екранізацію історичної повісті Івана Франка про боротьбу українських горян з військом монгольських загарбників у XIII ст. – «**Захар Беркут**». Фільм отримав на Всесоюзному кінофестивалі 1972 р. у Тбілісі премію за утвердження на екрані традицій народного героїчного епосу [1, с. 77]. У плакаті, створеному Т. Лящуком, задум фільму, епічність і драма вибору між ганебним життям у рабстві і героїчною смертю в боротьбі за Вітчизну досить гостро звучить у величному монументальному, глибоко-психологічному образі головного героя, зображення якого займає майже всю площину аркуша. Автор стилізує шрифт, взявши за зразок давньоруський півустав.

Вміння знаходити глибоко національні образи з точки зору трактування

сюжету виявляється і в інших плакатах роботи художника, зокрема до кінокартин «Міхай Хоробрий» (1973, Кіностудія «Бухарест», Румунія), «Дмитро Кантемір» (1974, «Молдова-фільм»), «Біля чортового лігва» (1981, «Молдова-фільм»).

Значною подією в історії українського кіномистецтва став фільм «**Білий птах з чорною ознакою**» (1970, Київська кіностудія ім. О. Довженка; сцен. Ю. Ілленко та І. Миколайчука, реж. Ю. Ілленко) – драматична історія сільської сім'ї на Буковині вирішена в образній стилістиці українського поетичного кіно. Картину вирізняє відмінна режисерська робота, а ціла плеяда талановитих акторів – Л. Кадочникова, І. Миколайчук, К. Степанков, Б. Ступка – створили глибоко реалістичні і яскраві образи, які надовго захопили і хвилюють глядачів дотепер. На VII Міжнародному кінофестивалі у Москві фільм був відзначений найвищою нагородою – Золотою медаллю [8]. Плакат Т. Лящука до названого фільму має яскраво виражений національний характер і вирізняється не лише декоративністю, насиченим колоритом, оригінальним композиційним рішенням, спрямованим на максимальне розкриття змісту та провідної ідеї фільму, а й своєю символічністю. У центрі композиції – овал, який нагадує українську писанку, поділену навпіл, день і ніч (добро і зло). Контраст темного і світлого надає твору драматичного звучання. Силует красивої статної дівчини в українському національному вбранні із заломленою рукою викликає асоціації білого птаха з надломленим крилом. Права частина овалу складається з маленьких сюжетів; традиційні гуцульські музики, величні карпатські гори, смереки, і навіть трактор, який прозвучав у фільмі як один із найвиразніших образів звільнення Буковини, – все це пластично та гармонійно вписано у композиційний умовний малюнок, який схожий на декоративну різьбу по дереву.

Твори зарубіжної класики знаходять інтерпретацію у плакатних аркушах до художніх фільмів за однойменним твором Вільяма Шекспіра «Гамлет» (1964) та за його ж трагедією «Король Лір» (1971). До фільму «**Король Лір**» Т. Лящуком було виконано два кіноплакати, в одному з яких, застосовуючи прийом уособлення, автор зосереджує нашу увагу на головному діючому персонажі, передаючи його характер і психологічний стан, а в іншому – всією пластикою плаката (голова короля у зламаній короні, його приречений погляд, чорне тло, пронизане відблисками червоного полум'я) художник доносить до глядача відчуття епохи, сповненої драматизму і трагічності подій.

Продовження наполегливих творчих шукань в роботі над кіноплакатами до фільмів-екранізацій творів класичної літератури спостерігаємо в

аркушах Т. Л. Лящука до художніх стрічок за однойменними п'єсами О. М. Островського «Гроза» (1934, «Союзфільм») і А. П. Чехова «Три сестри» (1965, «Мосфільм»), а також за однойменним романом Ф. М. Достоевського «Брати Карамазови» (1969, «Мосфільм»). У всіх трьох аркушах Т. Лящук виступає блискучим майстром психологічного портрета.

Окрім плакатів до екранізацій творів класичної літератури Т. Лящук виконував аркуші до фільмів за тематикою сучасних літературних творів, зокрема до художніх фільмів за однойменним романом Ю. Бондарєва «Тиша» (1964), за однойменною п'єсою К. Симонова «Четвертий» (1973, обидва – «Мосфільм»).

На екранах нашої країни демонструвалася велика кількість фільмів виробництва студій республік колишнього СРСР та зарубіжних країн. Підтвердженням цього є плакати, виконані Т. Лящуком до кінокартин «Молодий повстанець» (1963, виробництво Інституту кіномистецтв і кінопромисловості (Куба)), «В резерві у смерті» (1964, Кіносудія ДЕФА (НДР)), «Особняк на Зеленій» (1964, виробництво творчого колективу «Сирена» (Польща)), «Смерть лихваря» (1967, «Таджикфільм»), художніх фільмів за мотивами творів С. Айні «Чорне сонце» (1971), «Хроніка ночі» (1972, обидва – «Білорусьфільм»), «Назустріч тобі» (1973, «Узбекфільм»), «Ущелина покинутих казок» (1974, «Вірменфільм»).

Як показує аналіз зібрання кіноплакатів Т. Лящука у цілому, художнику притаманне глибоке відчуття і розуміння особливостей жанру та стилістики кінотвору. Цей хист однаково виявляється у створенні плакатів як до творів народного епосу, так і до драм та комедійних фільмів.

Кінокомедія – один з найпопулярніших жанрів кіномистецтва до якого зверталися чимало видатних сценаристів, кінорежисерів, акторів. Переглядаючи плакати, виконані Т. А. Лящуком до фільмів «Жених без диплома» (1963, «Грузія-фільм»), «Штрафний удар» (1963, Кіностудія ім. М. Горького), «Куховарка» (1966, «Мосфільм»), «Весілля в Малинівці» (1967, «Ленфільм»), «Непосиди» (1967, Київська кіностудія ім. О. Довженка), «Саша-Сашенька» (1967, «Білорусьфільм»), «Шельменко-денщик» (1971, «Ленфільм»), «Між високими хлібами» (1971, Одеська кіностудія), важко не помітити, що вона, комедія, є улюбленим жанром художника. Його плакати вирізняються дотепним гумором, гротеском та надзвичайно оригінальним вирішенням. Хотілося б звернути увагу на плакат до кінокомедії «Давній знайомий» (1969, «Мосфільм»), на якому зображення головного героя займає майже всю площину аркуша. Це свого роду був рекламний хід – одразу зацікавити глядача – адже ми можемо одразу визначити, що перед нами відомий і популярний актор Ігор

Львівський. Незважаючи на шаржоване зображення головного персонажу фільму, актор легко впізнається, хоча автор плаката і не ставив за мету відтворити його портрет. Те ж саме можна сказати і про плакат до фільму «**Між високими хлібами**», де навіть у шаржованому портреті ми впізнаємо Євгена Леонова. Створені у кіноплакаті образи головних героїв фільмів «**Шельменко-денщик**» та «**Штрафний удар**» сприймаються як дружній шарж на актора Михайла Пуговкіна. Плакат до музичної кінокомедії «**Весілля в Малинівці**» вирізняє своєрідна лубочна інтерпретація та яскрава декоративність.

Говорячи про технічні засоби та прийоми мистецького вирішення плакатів Т. Лящуком, слід наголосити, що найчастіше у своїй творчості художник користується прийомом уособлення. Зміст кінофільму, його провідні ідеї пов'язуються з образами головних діючих персонажів і втілюються саме в них. Цей прийом застосовується у вже згаданих кіноплакатах «Король Лір», «Захар Беркут», «Шельменко-денщик», «Міхай Хоробрий» та ін.

В окремих аркушах митець використовує традиційний прийом інтерпретації кінокадра («Давній знайомий» (1969), «Іванів катер» (1973), «Блокада»), вдало доповнюючи його відсутніми у фільмі деталями, таким чином створюючи образорчу паралель того чи іншого сюжету.

У композиційній побудові деяких плакатів присутній прийом фотомонтажу. Прикладом вдалого застосування цього є аркуш до фільму «**Я, слідчий...**» (1971, «Грузія-фільм»), в якому кадр із фільму органічно вписаний в об'єктив фотоапарата – атрибут роботи слідчого. Художник застосовує досить розповсюджений прийом у мистецтві плаката – динамічність зображення, яке досягається розміщенням композиції по діагоналі, що посилює сцену погоні з фільму.

Досить часто зустрічаємо у плакатах Т. А. Лящука композиційний прийом поєднання крупнопланового зображення головного героя кінокартини із ескізною (неначе малюнок олівцем) накресленими епізодами фільму. В одних випадках такі ескізні малюнки, що є зображеннями окремих сюжетів з фільму, розміщені в глибині композиції, а образи головних діючих осіб постають на їх тлі («Сибірячка» (1972, «Мосфільм»), «Назустріч тобі» (1973, «Узбекфільм»), «Міхай Хоробрий»), а в інших – вони розміщені навколо центрального зображення, що створює свого роду орнаментальну систему («Біла чортового лігва»), або раму по відношенню до головного героя («Дмитро Кантемір»).

Т. Лящук надзвичайно майстерно володіє мистецтвом шрифту та його організації в зображальному просторі. У всіх без виключення аркушах він

є гармонійним доповненням композиції, її невід'ємною частиною, а плакатні назви мають емоційно-асоціативну виразність. Вони будуються на активних для зорового сприйняття прийомах застосування художніх засобів, які стимулюють ті чи інші емоції глядача графічним зображенням літер, динамікою, ритмом, кольором або ж фактурою. Прикладом дотепного використання тексту у композиційній побудові є кіноплакат до ліричної кінокомедії «Куховарка», в якому напис із зазначенням жанру фільму стилізований як ручка черпака, а назва фільму виходить із того ж черпака у вигляді білого пару. Схожа ідея прозвучала і у плакаті до фільму «Весілля в Малинівці», напис «кінокомедія» стилізовано під дим, що виходить із дула пістолета, який стріляє. Досить часто художник використовує різноманітну деформацію літер, яка абсолютно не заважає легкому прочитанню назви, а навіть робить напис самостійним зображенням. Як приклад, на плакатному аркуші до фільму «Гроза» ця назва стилізована як вогняна блискавка на чорному тлі.

Не повторюючи сюжетних «ходів», встановлених драматургією, Т. Лящук знаходить свої власні, часом поєднуючи зображення головного героя, дане крупним планом, і ескізно накреслені епізоди фільму, відсунуті далеко вглибину («Міхай Хоробрий», «Назустріч тобі») чи введені в орнаментальну систему – як рама по відношенню до головного елемента плаката («Шельменко-денщик»). Але частіше нема й цього, і центральний образ постає нічим не «підтриманий», сам по собі призначений розкрити і задум фільма, і його стилістику, і ставлення до нього художника. Саме так вирішуються кращі кіноплакати Т. Лящука – «Чорне сонце» (1970) вже згадувані «Захар Беркут» і «Король Лір».

Художникові завжди вдається передавати час, епоху, дух та події відображуваної у фільмах доби. На це він майстерно спрямовує багатий мистецький арсенал художніх зображальних засобів, прийомів та символів. Так, у плакаті до фільму «**На Київському напрямі**» (1968, Кіностудія ім. О. П. Довженка) – у композиційному центрі – силуетні постаті солдата з гвинтівкою і речовим мішком та дівчини у момент прощання. Тривожно над куполами київських святинь палахкотять у небі шалені язики вогню, кидаючи кривавий слід на Дніпро. У кіноплакаті до художнього фільму за однойменним романом О. Чаковського «**Блокада**» (1971, «Ленфільм») – про географію та час подій говорять архітектурні мотиви, включені у композицію, назва фільму червоно-чорним об'ємним шрифтом винесена на передній план, багнети, як символ протистояння, чорні бомби на тлі блакитного неба – символу надії на мирне життя. У плакаті до кінокартини «**На шляху до Берліна**» (1969, «Ленфільм») верхню композиційну частину

аркуша – погрудний портрет усміхненого воїна на червоно-чорному тлі, що символізує вогонь і дим війни, залишений підбитий танк – художник доповнює фотографіями ключових кадрів з фільму, відділених по горизонталі назвою, – відтак перед нами постає чітка картина воєнних подій 1945 року.

Робота у кіноплакаті була для Тимофія Андрійовича Лящука не випадковою чи епізодичною, він присвятив цьому майже 20 років творчого життя, а в 1963–1964 рр. кіноплакат кількісно навіть переважав над політичним.

Наведемо влучні слова відомого художника Василя Касіяна, вчителя митця: «Високе усвідомлення свого покликання, самовіддана творча праця висунули Т. Лящука на одне з найбільш помітних місць в українському плакаті. Ідейна наповненість, лаконічність образів і виразність змісту, гармонійне поєднання яскравих барв, широке застосування зображальних метафор – усе це зумовлює і пояснює успіх творів Т. Лящука ... Треба відзначити зусилля Т. Лящука, спрямовані на поліпшення справи видання плакатів у нашій республіці, все, що зробив він як пропагандист мистецтва плаката, але, насамперед, як вихователь молодих художників плаката, серед яких із задоволенням бачимо багато справжніх майстрів...» [7, с. 16].

Вважаючи основою людини її духовне начало, Тимофій Андрійович писав: «Тим, що я відкривав та відшукував у царині Духа для себе, і намагався впровадити в творчості, завжди прагнув поділитися з іншими. Це мабуть і дало мені змогу віддати викладацькій роботі 30 років. Я прагнув виховувати українських художників не за місцем проживання, а за Духом. І не моя вина, якщо обставини перешкоджали і мої намагання не завжди досягали мети. Тому своє творчо-ідейне кредо проголошував у напівжартівливій формі: «Через хутір в Європу!». Вважав і вважаю, що тільки поглиблене знайомство з народним мистецтвом (у якому закладені багатовікові традиції), дає міцну основу, на якій виховується досконалий смак, що не дає збитися на манівці. Оце і є хутір – вивчи досконало своє, а висока професійна форма (теза умовна і трохи натягнута) – Європа. І немає сумніву, що ця метода дозволила плакатам моїх учнів (ще з студентської лави) пробитися в Європу, про що свідчить їхня участь у міжнародних виставках та престижні нагороди» [18]. Саме з майстерні плаката, яку очолював Лящук, вийшли такі відомі нині художники як В. Вітер, Р. Кириченко, М. Павлусенко, О. Штанко, В. Шостя, В. Бистряков, В. Франчук та ін., більшість з яких доторкнулися у своїй творчості і до мистецтва кіноплаката.

Звичайно, як і кожен майстер, Т. Лящук мав на цій ділянці як успіхи, так і складнощі. Невдач було значно менше, та вони все ж були на тривалому творчому

шляху художника. Цього не заперечує і сам митець, адже всі вони мають своє пояснення. Це стосується, зокрема, тих плакатів, на виконання яких відводилося обмаль часу (сьогодні – на завтра), або ж художник не мав змоги ознайомитися з допоміжним матеріалом (сценарій, фото кадрів з фільму тощо). Але разом з тим, незаперечним є те, що за багатим творчим доробком Т. А. Лящука вимальовується особистість, яка живе у постійному творчому пошуку і самовдосконаленні, особистість надзвичайно талановита, митець самобутній, який глибоко розуміє художню мову плаката, досконало володіє технікою графічного мистецтва і, зокрема, засобами плакатного мистецтва, майстер, який створив чимало виразних та емоційно насичених кіноплакатів, більшість з яких стали вже класичними в історії українського плакату. Саме активні пошуки власного творчого стилю, висока громадянська позиція та професійна майстерність, сміливе звернення до скарбниці народного мистецтва, яскрава виразність, глибина образів, дають право вважати Тимофія Андрійовича Лящука одним з провідних майстрів українського плаката.

Список використаної літератури

1. 100 фільмів українського кіно [Ізоматеріал] : анотований каталог за проектом ЮНЕСКО «Національна кінематографічна спадщина». – К.: «Спалах», 1996. – 127 с. : іл.
2. Владич, Л. Майстри плаката [Текст] / Леонід Владич. – К. : Мистецтво, 1989. – С. 132–142.
3. Диченко, І. Плакат-пісня [Текст] / І. Диченко // Київ. правда. – 1977. – 29 лип. – С. 4.
4. Друга республіканська виставка плаката [Ізоматеріал] : каталог / М-во культури УРСР, Спілка художників УРСР ; авт. передм. П. Говдя ; [укл. кат. В. Верба]. – К. : Поліграфкнига, 1978. – С. 51.
5. Журавель, О. Діпазон майстра [Текст] : засл. діячеві мистец. УРСР Т. А. Лящуку – 50 / О. Журавель // Культура і життя. – 1980. – 23 берез. – С. 4.
6. Журавель, О. Завжди актуальне, завжди бойове [Текст] : персональна виставка Засл. діяча мистец. УРСР Т. А. Лящука / О. Журавель // Культура і життя. – 1977. – 7 квіт.
7. Іванченко, Ю. Мовою кіноплаката [Текст] / Ю. Іванченко // Молода гвардія. – 1980. – 1 листоп.
8. Історія української та зарубіжної культури [Текст] : навч. посіб. / за ред. С. М. Клепчука, В. Ф. Остафійчука. – 3-є вид., стереотип. – К. : Знання, 2001. – С. 289.
9. Кілессо, С. Майстер плаката [Текст] / Сергій Кілессо // Літ. Україна. – 1970. – 7 квіт. – С. 2.
10. Кілессо, С. Мовою плаката [Текст] / Сергій Кілессо // Вітчизна. – 1974. – № 5. – С. 224.

11. Лящук, Т. Деякі проблеми розвитку сучасного українського плаката [Текст] / Тимофій Лящук // Образотворче мистецтво. – 1971. – № 6. – С. 3–4.
12. Лящук, Т. Майбутнє плаката в надійних руках [Текст] / Тимофій Лящук // Образотворче мистецтво. – 1978. – № 4. – С. 20–21.
13. Лящук, Т. Про стан сучасного плакатного мистецтва [Текст] / Тимофій Лящук // Образотворче мистецтво. – 1977. – № 2. – С. 16–19.
14. Лящук, Т. Якщо розставити акценти [Текст] : нотатки про плакат на Республіканській художній виставці, присвяченій 40-річчю Великої Перемоги / Тимофій Лящук // Культура і життя. – 1985. – 9 черв. – С. 5.
15. Павлов, В. Пристрасно, актуально [Текст] / В. Павлов // Друг читача. – 1977. – 14 квіт.
16. Попов, А. Небо не для війни! [Текст] : заметки с виставки Тимофея Лящука во Львов. музеє укр. искусства / А. Попов // Львов. правда. – 1977. – 7 авг.
17. Республіканська художня виставка «Український радянський плакат», присвячена 100-річчю від дня народження В. І. Леніна [Ізоматеріал] : каталог / М-во культури УРСР, Комітет по пресі при Раді Міністрів УРСР, Спілка художників УРСР ; [уклад.] І. С. Кирилук, Л. Л. Сverdлова, М. О. Склярська, І. П. Лисенко. – К. : [Реклама], 1970. – С. 36–37.
18. Тиміш Лящук : Сповідь. Малярство / літ. ред. Б. Списаренко; худож. ред. та дизайнер Н. Дубенюк. – [К., 2003]. – С. 21–23.
19. Тиміш Лящук [Ізоматеріал] : 60 років творчого шляху : [Альбом] / НСХУ, Київ. організація НСХУ. – К. : Експрес-поліграф, 2009. – 47 с. : іл.
20. Тиміш Лящук. Ретроакварель [Ізоматеріал] : [каталог виставки] / Київ. орг. Нац. спілки худож. України, Галерея «Мистець», Мистецька фундація Вінтал. – К. : [б. в.], [1999]. – [7] с. : іл.
21. Тимофій Лящук : Плакат. Живопис. Акварель. Рисунок [Ізоматеріал] : каталог виставки творів. – К. : [Поліграфкнига], 1983. – 61 с.
22. Тимофій Лящук [Ізоматеріал] : каталог персональної виставки / Спілка художників УРСР, Київська організація спілки художників УРСР ; [уклад.] В. М. Верба. – К. : [б. в.], 1977. – [55] с. : іл.
23. Цельтнер, В. Творчість Тимофія Лящука [Текст] / Володимир Цельтнер // Образотворче мистецтво. – 1977. – № 6. – С. 17–19.
24. Цельтнер, В. Виставка творів Тимофія Лящука [Текст] / Володимир Цельтнер // Образотворче мистецтво. – 1983. – № 5. – С. 22–23.
25. Четверта Республіканська виставка плаката [Ізоматеріал] : каталог / М-во культури УРСР, Держкомвидав УРСР, Спілка художників України, Держкіно УРСР ; уклад. : О. С. Малова, Т. Б. Ржондковська, Л. К. Розанова [та ін.]. – К. : Поліграфкнига, 1987. – С. 61–62.
26. Щира, Н. Експозиція Тимоша Лящука [Ізоматеріал] / Наталка Щира. – К. : [Мистецька фундація ТТГАЛ], 2005. – 8 с. : іл.